

Wat een goede tekst!

Wat een goede tekst! Petra de Lint & Suzanne van Norden

Zorgplan dyscalculie en rekenproblemen Marije van Oostendorp
& Marisca Milikowski

Spelen serieus nemen Louise Berkhout

Grip op leren in het vo Jouke Brouwer

Rijke taal Erna van Koeven & Anneke Smits

Aan de slag met rekenproblemen 2 Marije van Oostendorp

Dyscalculie en een hoog IQ Marisca Milikowski

Aan de slag met handschriftonderwijs Anneloes Overvelde
& Ria Nijhuis-van der Sanden

Zoek het even lekker zelf uit Harrie Meinen

Perfectionistische leerlingen Ard Nieuwenbroek

Poster Zelfregulerend leren Pieterneel Dijkstra & Petra Bunnik

Mediation op school Michiel Hulsbergen & Rola Hulsbergen-Paanakker

Meer leren in minder tijd Ankie Remijn

Trainingskaarten Zelfregulerend leren met effectieve leerstrategieën
Pieterneel Dijkstra & Petra Bunnik

Een passend aanbod bij autisme Ellen Luteijn, Hans Nieuwenstein
& Ina van Berckelaer-Onnes

Haal meer uit je toetsgegevens Willem de Vos, Denise van Schelven,
Bas Oprins & Liesbeth van Beijsterveldt

Zelfregulerend leren Pieterneel Dijkstra, Petra Bunnik & Aimee Krikke

Aan de slag met rekenproblemen 1 Marije van Oostendorp

Autisme in school Ina van Berckelaer-Onnes (red.)

Dyscalculie en rekenproblemen Marisca Milikowski

Dyslectische kinderen leren lezen Anneke Smits & Tom Braams

Wat een goede tekst!

Gids voor schrijven in tien genres
voor het basisonderwijs

Petra de Lint
Suzanne van Norden

Boom

© 2022 Petra de Lint en Suzanne van Norden &
Boom uitgevers Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag en binnenwerk: Annelies Bast, Amsterdam

ISBN: 978 90 2444 957 6

NUR: 842

info@boomtestonderwijs.nl

www.boomtestonderwijs.nl

www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoud

Voorwoord	11
-----------	----

Deel A Wat is goed schrijfonderwijs?

Inleiding	15
1 Wat is schrijven?	17
1.1 Wat is een goede schrijver en wat is een goede tekst?	17
1.2 Genres: teksten met een doel in een situatie	18
1.3 Tien genres voor het basisonderwijs en hun globale kenmerken	19
1.4 Het verschil tussen genres en tekstvormen	22
1.5 Het belang van schrijven over onderwerpen waar waar je genoeg van afweet	24
1.6 Genres en zaakvakken	25
2 Goede schrijfdidactiek	29
2.1 Misvattingen over schrijfonderwijs	29
2.2 Effectieve schrijfdidactiek in het basisonderwijs	32
2.3 Schrijven en instructie: het waarom van een tekst expliciteren	34
2.4 Voorbeeldteksten gebruiken en hardop denken: lezen en schrijven horen bij elkaar	37
2.5 De opbrengst van samen schrijven	39

3	Teksten zijn altijd bespreekbaar	41
3.1	Bespreken en feedback geven in plaats van nakijken	41
3.2	Werken met criteria: een houvast, geen afvinklijst	43
3.3	Een gemeenschappelijke taal over teksten ontwikkelen	44
3.4	Ruimte voor kinderen	45
3.5	Leren van kinderteksten	49
4	Waar je naartoe werkt	51
4.1	Curriculum en leerdoelen	51
4.2	Leer- en ontwikkelingslijnen	53
4.3	Beoordeling of feedback?	55
4.4	Wat te doen met schrijfopdrachten uit taalmethodes	57

Deel B Schrijfonderwijs op basis van genres en hun kenmerken

Inleiding	61
------------------	-----------

I Verhalende genres

Inleiding	66
------------------	-----------

5	Vertelling	69
5.1	Wat kenmerkt het genre <i>Vertelling</i> ?	69
5.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Vertelling</i> van groep 1 tot en met 8	72
5.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Vertelling</i>	74
5.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Vertelling</i>	75
5.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Vertelling</i>	88
6	Verhaal	91
6.1	Wat kenmerkt het genre <i>Verhaal</i> ?	91

6.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Verhaal</i> van groep 1 tot en met 8	95
6.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Verhaal</i>	98
6.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Verhaal</i>	100
6.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Verhaal</i>	123

II Feitelijke genres

	Inleiding	126
7	Verslag	131
7.1	Wat kenmerkt het genre <i>Verslag</i> ?	131
7.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Verslag</i> van groep 1 tot en met 8	134
7.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Verslag</i>	136
7.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Verslag</i>	138
7.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Verslag</i>	161
8	Beschrijving	163
8.1	Wat kenmerkt het genre <i>Beschrijving</i> ?	163
8.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Beschrijving</i> van groep 1 tot en met 8	167
8.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Beschrijving</i>	169
8.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Beschrijving</i>	171
8.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Beschrijving</i>	193
9	Procedure	195
9.1	Wat kenmerkt het genre <i>Procedure</i> ?	195
9.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Procedure</i> van groep 1 tot en met 8	198
9.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Procedure</i>	200
9.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Procedure</i>	202
9.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Procedure</i>	219

10	Verklaring	221
10.1	Wat kenmerkt het genre <i>Verklaring</i> ?	221
10.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Verklaring</i> van groep 1 tot en met 8	225
10.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Verklaring</i>	227
10.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Verklaring</i>	228
10.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Verklaring</i>	250
11	Oproep/Verzoek	253
11.1	Wat kenmerkt het genre <i>Oproep/Verzoek</i> ?	253
11.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Oproep/Verzoek</i> van groep 1 tot en met 8	256
11.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Oproep/Verzoek</i>	257
11.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Oproep/Verzoek</i>	259
11.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Oproep/Verzoek</i>	272

III Waarderende genres

	Inleiding	276
12	Beschouwing	279
12.1	Wat kenmerkt het genre <i>Beschouwing</i> ?	279
12.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Beschouwing</i> van groep 1 tot en met 8	282
12.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Beschouwing</i>	284
12.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Beschouwing</i>	285
12.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Beschouwing</i>	299
13	Betoog	301
13.1	Wat kenmerkt het genre <i>Betoog</i> ?	301

13.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Betoog</i> van groep 1 tot en met 8	304
13.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Betoog</i>	306
13.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Betoog</i>	308
13.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Betoog</i>	323
14	Respons	327
14.1	Wat kenmerkt het genre <i>Respons</i> ?	327
14.2	Ontwikkeling van schrijfvaardigheid in het genre <i>Respons</i> van groep 1 tot en met 8	330
14.3	Kerncriteria voor teksten in het genre <i>Respons</i>	332
14.4	Toelichting op de kerncriteria van het genre <i>Respons</i>	333
14.5	Voorbeeldteksten in het genre <i>Respons</i>	348
	Begrippenlijst	351
	Bijlage: Vindplaatsen voor rijke voorbeeldteksten	353
	Literatuur	355
	Over de auteurs	359

Voorwoord

Dit boek is bedoeld voor leerkrachten in het basisonderwijs, die werk willen maken van goed onderwijs in het schrijven van teksten. Schrijven is al te lang een verwaarloosd taaldomein, en het lijkt maar niet beter te gaan met de schrijfvaardigheid van Nederlandse kinderen. Hoe komt dat? vroegen wij ons af. Schrijven met kinderen is zo leuk, kinderen kunnen zich er enorm in ontwikkelen, het heeft zo'n sterke connectie met lezen en het is zo belangrijk voor het opbouwen van inhoudelijke kennis. Waarom blijft het schrijfonderwijs dan zo achteraan bungelen op veel scholen en opleidingen?

Het boek *Iedereen kan leren schrijven* (2018) van Suzanne van Norden kreeg al veel lovende reacties van leerkrachten en opleidingen. We hebben gemerkt dat het voorziet in de behoefte aan meer kennis over effectieve schrijfdidactiek in het basisonderwijs. Maar het geeft nog te weinig concrete informatie over wat een tekst tot een goede tekst maakt. En dat willen heel veel leerkrachten terecht graag weten. Het leek ons urgent om hun hiervoor praktische handvatten te geven die ze direct in hun schrijflessen kunnen gebruiken. Dat heeft geleid tot dit boek, dat het karakter heeft van een gids voor schrijven in tien genres die in het basisonderwijs voorkomen.

Genredidactiek heeft een wat twijfelachtige naam in Nederlandse onderwijskringen. Het zou ingewikkeld zijn en te weinig passen op de dagelijkse praktijk van Nederlandse scholen. Wij hopen met dit boek die reserves te doorbreken, en te laten zien dat teksten

levende, veranderlijke producten zijn die mensen maken om er in allerlei situaties iets mee te bereiken. En dat je er desondanks duidelijke gemeenschappelijke patronen in kunt ontdekken, waardoor teksten herkenbaar en vergelijkbaar worden, en lezers en schrijvers houvast krijgen bij het lezen en schrijven. Met de concrete, genrespecifieke criteria die wij in dit boek aanbieden, hopen wij het inzicht in teksten bij leerkrachten te vergroten, en daarmee hun vermogen om kinderen steeds een stap verder te helpen in alle genres.

Wij bedanken al diegenen die met ons wilden meelesen in de schrijffase. Zij hebben ons zonder uitzondering aangemoedigd om door te gaan. Wij zijn nu vooral erg benieuwd naar de praktijkervaringen van leerkrachten die met het boek gaan werken en houden ons aanbevolen voor reacties.

Petra de Lint

www.schrijfsidee.nl

Suzanne van Norden

www.iedereenkanlerenschrijven.nl

Deel A

Wat is goed schrijf-
onderwijs?

Inleiding

Veel leerkrachten in het Nederlandse basisonderwijs vinden het lastig om goed onderwijs te geven in het schrijven van teksten. Volgens een recent onderzoek voelen ze zich vooral onzeker over beoordeling, monitoring en evaluatie van hun schrijvende leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2021). Wanneer is een tekst goed? Waarop moet je letten tijdens het schrijfproces? Hoe houd je schrijfontwikkeling bij? En hoe moet je het effect van je les met de kinderen evalueren? Dat zijn belangrijke vragen voor wie kinderen wil stimuleren in hun schrijfontwikkeling. Om ze te kunnen beantwoorden is het belangrijk om te weten wat een tekst precies is, welke soorten teksten er bestaan en hoe ze van elkaar verschillen. Als je daarop meer zicht hebt, is het gemakkelijker om zelf schrijfopdrachten te formuleren, de bijbehorende instructie en begeleiding te ontwerpen en de verschillende versies van kinderteksten te waarderen en van feedback te voorzien.

In dit boek geven we praktische informatie over tien tekstgenres en hun belangrijkste kenmerken, inclusief globale informatie over hoe de ontwikkeling van schrijfvaardigheid in een genre verloopt, didactische suggesties en voorbeelden van kinderteksten en schrijfopdrachten. We hopen daarmee leerkrachten kennis aan te bieden die ze nodig hebben om gevarieerde schrijfopdrachten te bedenken en om verder te kijken dan spelling, interpunctie en tekstlengte bij het beoordelen van tekstkwaliteit. Spelling en interpunctie zijn geen onbelangrijke criteria voor goede teksten. Maar het zijn niet

de enige, en ook niet de belangrijkste criteria. Veel belangrijker is het om te bepalen of een schrijver met een tekst zijn doel bereikt, en daarbij gebruikmaakt van een passende opbouw en woordkeus. Meer bewustzijn van tekstdoelen is dus cruciaal, zowel voor de leerkracht als voor de leerling.

Deel A bevat de achtergrondinformatie die je nodig hebt om met de informatie in deel B te kunnen werken. In het eerste hoofdstuk lees je meer over de indeling van de genres en waarom brieven, muurkranten of werkstukken geen genres zijn. Hoofdstuk 2 bevat beknopte informatie over schrijfdidactiek. Hoofdstuk 3 gaat in op tekstbesprekingen en hoofdstuk 4 gaat over leerlijnen en de ontwikkeling van schrijfvaardigheid. De didactiek bespreken we op hoofdlijnen en aan de hand van korte voorbeelden. Voor uitgebreide informatie over goede schrijfdidactiek verwijzen we naar het boek *Iedereen kan leren schrijven* (Van Norden, 2018), dat met dezelfde tien genres werkt.

In deel B van dit boek gaat ieder hoofdstuk over een ander tekstgenre. Je kunt daarin kiezen over welk genre je informatie wilt. Ga je bijvoorbeeld met verhalen schrijven aan de slag, of wil je kinderen leren om een overtuigende tekst te schrijven, doe dan kennis en ideeën op bij het betreffende hoofdstuk. Bij elk genre geven we kerncriteria, die je kunnen helpen om instructie en feedback te geven en kinderen te begeleiden bij het schrijven in dat genre. Ook geven we voorbeelden van manieren om aan deze criteria te werken.

We duiden de leerkracht en de leerling in dit boek aan als 'hij'. Waar we in dit boek 'hij' of 'zijn' gebruiken, bedoelen wij in dat geval net zo goed een vrouwelijke of onzijdige persoon.

1 Wat is schrijven?

In dit hoofdstuk leggen we uit wat schrijfvaardigheid is en welke kennis over teksten je als leerkracht nodig hebt om effectief te kunnen werken aan schrijfontwikkeling van je leerlingen. We introduceren de tien genres die in dit boek centraal staan.

1.1 Wat is een goede schrijver en wat is een goede tekst?

Een goede schrijver weet met welk doel hij een tekst schrijft en hoe hij taal kan gebruiken om dat doel te bereiken. Hij snapt dat schrijftaal geen opgeschreven spreektaal is en dat je in een geschreven tekst op een andere manier formuleert dan je in een gesprek zou doen. Hij begrijpt hoe hij de tekst kan organiseren en hij gebruikt de juiste toon om zijn lezerspubliek te bereiken. Ook weet een goede schrijver genoeg af van zijn onderwerp en heeft hij er iets belangrijks of interessants over te melden.

Een goede tekst is een tekst die op een passende of verrassende manier zijn doel bereikt. Dat heeft weinig te maken met de lengte van de tekst, maar meer met de structuur van de tekst, de gebruikte toon, de woordkeus, goed lopende zinnen, leesbaarheid. Een goede tekst spreekt je aan, raakt je, is nuttig of informatief. Een lange tekst zonder spelfouten is dus niet per se een goede tekst.

Het schrijfonderwijs moet gericht zijn op het kweken van goede schrijvers die plezier hebben in schrijven, en op het leren produceren van goede, doeltreffende teksten, of de kinderen nu basisonderwijs volgen of in latere vormen van onderwijs. Schrijven heb je je hele leven nodig!

1.2 Genres: teksten met een doel in een situatie

Teksten zijn overal om ons heen. We organiseren onze levens met behulp van (mondelijke en schriftelijke) teksten: als we elkaar begroeten, als we elkaar vertellen over onze belevenissen, als we instructies geven, als we elkaar mailen, bellen of appen, als we nieuwsberichten en weersvoorspellingen lezen of beluisteren, als we iets opzoeken op het internet, een planning maken, een boek lezen of leren voor een toets. Dat is allemaal zo vanzelfsprekend dat we meestal niet nadenken over de taal waaruit die teksten bestaan.

Als je al die teksten analyseert, ontdek je er patronen in. Je ziet bijvoorbeeld dat veel verhalen chronologisch zijn opgebouwd en een probleem bevatten dat wordt opgelost. Instructieteksten bevatten vaak de gebiedende wijs en een structuur met stappen. Feitelijke informatieve teksten zijn vaak overzichtelijk ingedeeld in deelparagrafen. Zulke patronen hebben te maken met het doel van de tekst, bijvoorbeeld: een spannend verhaal vertellen, helder weergeven hoe je iets moet doen, of bondig informatie geven. Je kunt teksten groeperen op grond van hun doelen, opbouw en specifieke taalkenmerken. Zo'n groep vergelijkbare teksten noemen we een genre.

Soms zijn de scheidslijnen tussen het ene of het andere genre niet zwart-wit. In publicaties over schrijfonderwijs vind je soms net iets andere genre-indelingen of -benamingen. Ook kunnen in één tekst verschillende genres voorkomen. Denk bijvoorbeeld aan een tekst in een aardrijkskundeboek waarin een verschijnsel niet alleen wordt beschreven, maar ook wordt verklaard. Of een verslaggever die vertelt wat hij als ooggetuige waarneemt en ook iemand om

een reactie vraagt. In dit boek gaan we uit van dezelfde genre-indeling als in het boek *Iedereen kan leren schrijven* (Van Norden, 2018). Hoewel teksten binnen een genre een vergelijkbaar doel hebben, kunnen de toon en het woordgebruik per situatie verschillen. Zo'n situatie kan bijvoorbeeld een vakgebied zijn, zoals geschiedenis of techniek, waarin vakgebonden termen en manieren van redeneren en vertellen gangbaar zijn. Een situatie wordt ook bepaald door de relatie tussen de schrijver en de lezer, of de spreker en de luisteraar. Leeftijd, hoe goed je elkaar kent en de gebruikelijke manier van spreken in een sociaal-culturele groep zijn dan van invloed.

Schrijfonderwijs moet gericht zijn op bewustwording van patronen die horen bij genres, dat wil zeggen: tekstkenmerken, gekoppeld aan schrijfdoelen en situaties. De term 'genre' hoeven kinderen niet te kennen. De genre-indeling helpt leerkrachten om met leerlingen over de verschillen tussen teksten te kunnen denken en praten. Dat is van belang voor al je onderwijs waarin teksten een rol spelen. Ook bij lezen kun je daar aandacht aan besteden, evenals bij teksten en schrijftaken in de zaakvakken.

1.3 Tien genres voor het basisonderwijs en hun globale kenmerken

In de praktijk van het taalonderwijs komen we altijd al verschillende genres tegen. De genres zijn dus niet nieuw. Vaak zijn die genres echter niet zo duidelijk van elkaar afgegrensd en is onduidelijk wat het belang ervan is voor de schrijfontwikkeling van beginnende, jonge schrijvers. De indeling van genres die we in dit boek gebruiken, is gericht op de taalontwikkeling van kinderen tussen vier en twaalf jaar. Deze genres leggen de basis voor de schrijfvaardigheid die leerlingen in het voortgezet onderwijs nodig hebben.

Het denken en werken vanuit genres in het lees- en schrijfonderwijs, waarbij tekstbesprekingen een belangrijke rol spelen, is in de jaren 80 van de vorige eeuw ontwikkeld in Australië (Rose & Martin, 2012). Daarna is het overgewaaid naar andere Engelssprekende

landen. In Nederland is het in opkomst. Men begint steeds meer in te zien dat genrekennis en tekstbesprekingen onmisbaar zijn bij het leren schrijven.

De tien in dit boek behandelde genres zijn in drie hoofdgroepen ingedeeld: verhalende, feitelijke en waarderende genres. *Verhalende genres* slepen de lezer mee in gebeurtenissen, *feitelijke genres* geven de lezer feitelijke informatie, en *waarderende genres* laten de lezer nadenken over standpunten, gezichtspunten en gevoelens van de schrijver. Binnen elke hoofdgroep zijn verschillende genres te onderscheiden.

Het genre 'poëzie' maakt geen deel uit van dit boek, niet omdat het onbelangrijk is in het onderwijs, maar omdat het zich onttrekt aan een eenduidige typering en ook vraagt om een andere didactiek dan de hier gekozen genres.

Het overzicht hieronder geeft een beeld van de tien genres en hun doelen.

Tien genres voor het basisonderwijs		
Hoofdgenres	Genres	Wat doet dit genre?
Verhalende genres	Vertelling	Vertellen over een ervaring.
	Verhaal	Een spannend verhaal vertellen.
Feitelijke genres	Verslag	Verslag doen van een proces.
	Beschrijving	Een verschijnsel beschrijven.
	Procedure	Instrueren of waarschuwen.
	Verklaring	Een verschijnsel verklaren.
	Oproep/Verzoek	Motiveren voor een actie.
Waarderende genres	Beschouwing	Gezichtspunten beschouwen.
	Betoog	Een standpunt onderbouwen.
	Respons	Reageren op een (cultuur)uiting.

Sommige namen van genres worden te pas en te onpas gebruikt in het onderwijs, waardoor niet duidelijk meer is wat voor soort tekst ermee wordt bedoeld. Dat gebeurt vooral met 'verslag' en 'ver-